

Prilog interpretaciji romana *Đuka Begović* s obzirom na teoriju odgoja Johna Locke

Ivona Smolčić¹

Hrvatski pisac modernizma Ivan Kozarac (1885. – 1910.) svoje je kratkotrajno djelovanje unutar književne produkcije obilježio romanom *Đuka Begović* (1910). Riječ je o jednome od kolosalnih djela svojega vremena, koje u fokus postavlja izdvojenoga pojedinca čija je autodestrukcija poimana simbolom slavonskoga mentaliteta s prijelaza stoljeća. Budući da subjektovo funkcioniranje započinje u njegovoj nominalnoj zajednici (obitelji), ona generira važan utjecaj na njegovo daljnje formiranje. Slavonska obitelj o kojoj Kozarac progovara je patrijarhalna, stoga je i odgoj u takvoj sredini specifičan. Engleski filozof i autor političke literature John Locke (1632. – 1704.), svoju je teoriju odgoja iznio u djelo pod naslovom *Some thoughts concerning education* (1693.). Ondje se dotiče nekih relevantnih stavki vezanih za sadržaj i provedbu odgoja koji za cilj ima stvoriti društvu korisne pojedince. S obzirom na Lockeovu osnovnu tezu kako je moralni razvitak djeteta isključiva odgovornost njegovih roditelja, djelo je moguće primijeniti na primjeru Kozarčeva romaneskog teksta. Ustaljena misao književne kritike bazirana na biološkim temeljima Đukine ličnosti tako se može sagledavati u relaciji s odgojnim modelom koji mu je za djetinjstva pružen. S obzirom na primjere određenih ponašanja koje zatiče u svojoj prvotnoj zajednici, kao i na cjelokupan utjecaj koji otac polučuje na njega, moguća je interpretacija romana u odgojnome ključu.

Ključne riječi: *Đuka Begović*, John Locke, odgoj, obitelj, patrijarhat.

¹ Ivona Smolčić, mag. philol. croat., doktorandica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb. E-pošta: ivsmolcic@ffzg.hr.

1. Uvodna razmatranja

Ivan Kozarac započeo je svoj književni rad u zatišje borbe između „starih” i „mladih”, objavljujući pjesme pod različitim pseudonimima u časopisima *Zvono*, *Svjetlost*, *Suvremenik*, *Vijenac*, *Hrvatsko kolo* (Sablić Tomić, 2005, 314). Ipak, mnogo značajnije mjesto unutar hrvatske književne povijesti zauzeo je pripovijednim formama. Dubravko Jelčić procjenjuje kako je pomoću svojega jedinstvenog izraza folklorne teme uzdigao na razinu artističkoga sjaja, pa ga uspoređuje sa Šimunovićem (Jelčić, 1997, 193). Modernistička tehnika na primjeru Kozarčeve prozne građe prvenstveno se uočava u odbacivanju deskripcije događaja, ne bi li se fokusirao na opise stanja protagonista. Miroslav Šicel to naziva specifičnim naturalističkim stilskim kompleksom, koji se ostvaruje na biološkome uočavanju i analizi ljudske ličnosti (Šicel, 1997, 144). Autor odabire atipične teme i karaktere kojima oslikava društvenu i gospodarsku propast slavonskoga sela. Ne zanimaju ga prosječni Slavonci, nego oni iznimni, stoga se zadržava samo na onim tipovima junaka potrebnima za prikaz društvenih devijacija. Takvu praksu zaokružuje romanom *Đuka Begović*, u kojemu progovara o bečaru i raspikući, koji se ne može othrvati svojim strastima što ga dovodi do krajnje autodestrukcije. Tijekom čitavoga pripovijednog tkiva nastoji se rasvijetliti karakter njegova lika. Riječ je o kompleksnome subjektu određenome ambivalencijom, koja se iščitava iz njegovih konstantnih previranja između moralne izopačenosti i pokajanja. Kriička literatura polazi od premise kako je ponašanje glavnoga protagonista biološki uvjetovano. Tako Jelčić svoju analizu Đukine osobnosti temelji na genetskim predispozicijama, smatrajući ga žrtvom „oluje u njegovoj krvi” (Jelčić, 1997, 193). Slobodan Prosperov Novak reći će kako djelo inaugurira jednu od najvitalnijih književnih figura onoga vremena, fiksirajući opće mjesto slavonskoga mentaliteta. Prema njemu, jezik romanesknoga teksta integrira slavonski lokalni govor, tuđice i onomatopjejske sintagme, pa je usporediv s „pulsirajućom dušom” glavnoga protagonista (Prosperov Novak, 2004, 145). U jezičnome smislu valja se referirati na Stjepana Damjanovića i njegove Slavonske teme (2006.), u kojima navodi kako cjelokupna radnja počiva na opozicijama, od kojih je krucijalna ona između Đuke i sela što argumentira leksičkim kontrastima. Tako kaže:

„Kada bismo odabrali leksik koji su istraživači prepoznali kao Kozarčevu karakterizaciju Đuke s jedne i sela s druge strane, dobili bismo dva leksema: u prvom bi bili npr. elementarna snaga, strast, impulzivnost, bujnost, razuzdanost, silovitost, eruptivnost i sl., a s druge monotonija, dosada, sivilo, prosječnost, tavorenje, mlitavost, samozadovoljenost i sl.” (Damjanović, 2006, 179)

Krešimir Nemeć tu tezu nadopunjuje pokazujući kako se u subjektu previru dva pola jednoga Ja, što uzrokuje krajnju nategnutost antitetičkoga aparata (Nemeć, 2012, 288). Smatra kako je autor u njegovu liku objedinio divergentne sile razdoblja, a to su sile dekadencije, pasivnosti, neurotičnosti i malodušnosti, ali i vitalne sile energije, snage i obnove (Nemeć, 2012, 292). Sve navedeno dovodi do zaključka kako je kod Đuke razvidno proturjeće između osjećaja izdvojenosti (što mu je usađivao otac) i nemogućnosti da se odupre porocima. Upravo se takva dihotomijska osobnost može sagledavati i izvan nasljednoga okvira, čime postaje rezultat odgojnoga modela kojemu je kao dijete bio izložen u svojoj nominalnoj zajednici. Utjelovljujući sve negativne pojave prisutne u slavonskome selu s prijelaza stoljeća, Đuka Begović nedvojbeno presonificira rasap jednoga društva. Ipak, na pravac djetetova sazrijevanja, osim bioloških čimbenika, nedvojbeno utječe i roditeljski odgoj. Takvo je promišljanje, u kontekstu analiziranja osobnosti lika, moguće interpretacijsko polazište romana. Stoga će se ova analiza temeljiti na djelu Johna Lockeja, pod naslovom *Some thoughts concerning education*. Ono zauzima značajno mjesto u okviru filozofskoga sagledavanja odgojnoga procesa. Osnovna misao koju podastire jest kako je čovjek pri rođenju tabula rasa, pa roditelji u potpunosti snose odgovornost za njegov odgoj koji obuhvaća čitavu duhovno-tjelesnu dimenziju. Od neprijeporne je važnosti tko mu ga i na koji način pruža, pa je konačan smisao takvoga djelovanja generiranje korisnih članova društva. Prema Lockeju, pravilne navike djece je potrebno usađivati još od ranoga djetinjstva. Također, djetetu treba omogućiti adekvatno obrazovanje, ali što je još važnije i pripremiti ga na suživot u zajednici. Kod Đuke se događa upravo suprotno: njega otac ne samo da nije usmjeravao na racionalno ponašanje nego ga je od najranijega djetinjstva poticao na raskalašenost. Prema tome, ne ostvaruje se ništa od onoga što autor u svojem djelu smatra presudnim za formiranje društveno odgovornoga pojedinca. To će se nastojati dokazati analizom određenih referentnih točki iz Lockeova rada te njihovim povezivanjem s primjerima iz romana. Kako bi se stekao potpuniji uvid u odgojnu stvarnost protagonista, potrebno je referirati se na njegovu obitelj koja će se promatrati sa stajališta psihoanalize i feminističkih istraživanja rodniĸ odnosa, ali i istaknuti povezanost između odgoja i vrijednosti.

2. O obitelji i patrijarhatu u romanu

Obitelj je zajednica preko koje se vrše prvi oblici socijalizacije, što se odnosi na usvajanje društvenih normi i vrijednosti. Unutar obiteljske sredine formiraju se prvi pojedinaĸevi stavovi jer su „određeni segmenti društvenih struktura, podržani kulturnim uvjerenjima, vrijednostima i percepcijama,

internalizirani kroz obitelj te djetetove rane društvene objektne odnose” (Chodorow, 1989, 54). Osim u sociologiji, obitelj se i u kontekstu psihoanalize smatra ključnom stavkom prilikom formiranja određenih ponašanja. Funkcionira prema zadanim oblicima društvenih imperativa kojih se njezini članovi trebaju pridržavati. O tome progovara Fromm riječima:

„Prvi odlučujući utjecaji na dijete koje raste dolaze od porodice, ali ukupna struktura porodice, svi primjereni osjećajni odnosi u njoj, svi ideali koje ona zastupa sami su sa svoje strane uvjetovani društvenom i klasnom pozadinom porodice, društvenom strukturom iz koje ona izrasta.” (Fromm, 1980, 15)

U skladu s tim, Adorno i Horkheimer zaključuju kako obitelj ne ovisi samo o povijesno konkretnim društvenim činjenicama, nego su sve njezine strukture društveno posredovane (Adorno i Horkheimer, 1980, 124). Ruralni ambijent Kozarčeva romana počiva na snažnome kolektivizmu, čiji je najmanji segment upravo obitelj. Ona je patrijarhalna te ju je moguće razmatrati kao vlast patrijarhalne države, koja vlada njezinim muškim glavama. U takvom je familijarnom uređenju izuzetno važna očinska figura, koja je ključna za reprodukciju patrijarhalne moći. Otac tako zauzima dvojaku ulogu: on se nameće i kao roditelj i kao vlasnik (Galić, 2002, 230). Fabula je smještena u slavonsko selo s prijelaza stoljeća i tematizira specifičnu društvenu i gospodarsku situaciju. Slavonija toga doba uronjena je u niz moralnih poremećaja, uzrokovanih propadanjem seljačkih zadruga, lijenošću, prgavošću, rasipanjem imetka, opijanjem, preljubima, licemjerjem i sl. Jelčić primjećuje kako je Kozarac prikazuje u suton njezinih moralnih vrijednosti, dok Slavonci pasivno promatraju svoju propast i nemaju namjere odupirati se (Jelčić, 1981, 96). U skladu s tim, odnos između oca i sina Begović moguće je protumačiti kao refleks aktualnoga izvanjskoga stanja. Pad oca, u njegovu moralnome i autoritativnome smislu, sugerira neodrživost života u opisanome društvenom ozračju. Nekadašnji ideal Slavonca bio je djelatni entitet koji je objedinjavao narodni duh, štovanje religije i brigu o zemlji kao kapitalu kroz što se iščitava njegov nacionalni osjećaj. U trenutku o kojem progovara Kozarac, on je zamijenjen subjektom koji umjesto na njivi, dane provodi u birtiji prepuštajući se svakovrsnom bludu. Njegova nebriga za zemlju simbolizira cjelokupno udaljavanje od nacionalnoga bića, čime se upućuje univerzalna kritika društvu. U djelu je indikativno nepostojanje ženskoga agensa koji bi unutar razmatrane zajednice utjelovljavao ženu, odnosno majku. U takvom je okruženju „žena pasivna ili ne postoji” (Moi, 2007, 149). Navedeno pronalazi opravdanje u okviru biološke podloge patrijarhata koji se zasniva na tvrdnji kako ženina prirodna funkcija rađanja određuje i njezino mjesto u kući te podređen položaj u

poretku stvari (Pateman, 1998, 115-118). U kontekstu ovakvih obiteljskih odnosa valja se zadržati na značaju institucije braka. On je poiman kao ugovor između dviju stranaka, gdje muškarac uživa povlastice. Budući da je muž ujedno i vlasnik, raspolaže svojom imovinom, što se u romanu referira na Đukino agresivno ophođenje prema supruzi Marijici, kao i na njegove i Šimine epizode s ostalim ženama/ljubavnicama. Muški protagonisti ženu doživljavaju isključivo kroz prizmu seksualnoga objekta. Iz toga se iščitava težnja za zauzimanjem dominantne pozicije muškarca prema suprotnome spolu. Ovakva raspodjela moći uzrokovana je lakanovskom podjelom na imanje falusa i bivanje falusom. Prema Elliotu, muškost je definirana kao falička, a ženskost kao ne-falička, pa je žena smještena izvan jezika, kulture, razuma i moći (Elliot, 2007, 43). Takav povlašten status koji zauzima muškarac opravdan je pozivanjem na mitove, koji ga dodatno intenziviraju jer se referiraju na arhetipske korijene rodnoga binarizma. Na tome se zadržava Katunarić kada navodi: „Analiza mitološke koncepcije društvenoga prastanja može otkriti da je izgradnja strukture društva uvjetovana potiskivanjem žena” (Katunarić, 2009, 82). Jedan od mitova o kojima autor progovara dok tumači svoju tezu jest i onaj o Adamu i Evi, čime se upućuje kako je povijest takve prakse činjenica samoga civilizacijskog početka opisanog u Bibliji. Za analizu patrijarhata u romanu, neophodno je citirati Bristiow, koja ističe kako u takvim uvjetima „muškarci stvaraju muškarce”, odnosno „bez oca ne može biti ni sinova” (Pateman, 2000, 86). Sinovi su tako dužni poistovjetiti se s ocem, pa im on postaje uzor, čime se omogućuje daljnje reproduciranje patrilinarnoga koncepta. Prema Frommu, takav otac stoji prema sinu u odnosu za koji nije karakteristična ljubav, nego neprijateljstvo (Fromm, 1980, 88). On želi oblikovati sina prema vlastitom obličju kako bi postao koristan nasljednik dobara. Đuka stoga prezentira izoliranoga pojedinca, koji je posve emocionalno neagažiran i usmjeren isključivo na sebe i svoje potrebe, što se nedvojbeno saznaje iz naratorova pripovijednog segmenta:

„Lijegao je o ponoći, digao se okasno, prigliedao slugi što radi, pitao se sluginim naukama: kako treba s curama postupati, kako ih zamamljivati i drugim praktičnim stvarima te vrsti. Potom je polazio ručku, pri kojem je dnevice s ocem pio šljivovicu ili komovicu. Zatim se odvezao kuda sa slugom, na koju njivu ili na stan, i tamo obično spavao kao i sluga. Drugda opet odlazio među svinjare i govedare, jeo s njima prženu slaninu, igrao pastirske igre, krao voće i kukuruze i učio se prostaštvu i besramnosti u misli i izražaju i pohlepno pamtio improvizirane svinjarske psovke.” (Kozarac, 1947, 309)

Indikativan je trenutak u kojem Đuka spoznaje razmjere Šimine moralne propasti. Kada je u svijesti petnaestogodišnjaka, zbog očeva nečasnoga postupanja sa ženom, nestala projekcija o njemu kao savršenijemu biću od sebe, privrženost koju je dotad osjećao promijenila je smjer. Počinje ga sagledavati kao svakoga drugog seljanina s jedinom iznimkom što njega bolje poznaje. Tako mu prestaje biti uzorom te se daljnje protagonistovo ponašanje može smatrati produktom odgojnih normi koje su mu dotad (ne) usađene. Nedostatak emotivne povezanosti između njih kompenziran je materijalnom zavisnošću sina o ocu, pa se za Đukin odnos sa Šimom može reći da je utemeljen na iskorištavanju, dok se Šimin prema Đuki zadržava na razini obožavanja iluzione slike o njemu, koja je zrcalo vlastitih mu ideala. Jasno je da Šima posredstvom sina nastoji zadovoljiti svoje pobude. Đuka, kada se prisjeća djetinjstva, ne ističe svoja razmišljanja niti interese, nego je sve što doživljava potaknuto posredstvom očeve figure. Drugim riječima rečeno, otac je inzistirao na njegovoj bečarskoj naravi, ponosio se njome i smatrao kako je ispravna jer potječe od njega. Budući da ova problematika seže u područje psihoanalize, moguće ju je opravdati Frommovim riječima:

„(...) dijete treba da vjeruje da je sve što roditelji čine za njegovo dobro i da im ništa nije dalje od pomisli nego da u odgoju djeteta slijede egoističke ciljeve. Upravo u tom dijelu porodičnoga odgoja za moralne kvalitete, koje dijete od početka uči da sebe vidi vezanim uz autoritet, nalazi se jedna od najvažnijih funkcija odgoja u stvaranju autoritarnog karaktera” (Fromm, 1980, 130).

Dakle, inzistiranjem na maskulinome principu otac je sinu usadio i težnju za dominacijom. Takva obitelj nužno generira sukob između oca i sina jer prvi želi dominirati, a drugi izbjeći dominaciji (Adorno i Horkheimer, 1980, 129). To se ponajbolje oslikava njihovim brojnim sukobima, kada dolazi i do Šimine nasilne smrti. Kako je ranije rečeno, obitelj zauzima temeljnu ulogu pri oblikovanju pojedinčeva sebstva. Jasno je kako se ovdje radi o patrijarhalnoj obitelji, pa će se daljnja analiza fokusirati na razmatranje uloge i značaja odgoja u takvoj specifičnoj okolini kao i na posljedice koje je emanirao.

3. Odgoj

Iako postoje mnogi prijepori oko postizanja jedinstvene definicije odgoja, literatura uglavnom složno ističe kako je to razvoj čovjeka kao ljudskoga bića. Prema Zaninoviću, osim roditeljske dužnosti odgoj je i djetetovo pravo na život u okruženju koje će ga usmjeravati u duševnome i tjelesnome, umnome i emocionalnome razvitku s ciljem njegova uklapanja u sve vrste društvenih zajednica (Zaninović, 1975, 539). Vukasović navodi

kako je temeljni smisao odgoja prenošenje prethodnih iskustava čovječanstva na nove naraštaje, koji nastavljaju djela svojih predaka (Vukasović, 1989, 8). U svojem kasnijem djelu pod naslovom Svrha i zadaće odgoja i obrazovanja (2000.) navodi kako je čovjeku neophodno da u svojem radu pronađe smisao, odnosno viziju ostvarenja i napose, vrijednost. Bez tih „privlačnih vrijednosnih meta” onemogućeno mu je „svako ljudsko djelovanje” (Vukasović, 2000, 131). Odgoj je tako utemeljen na vrijednostima koje predstavljaju ciljeve ljudskih nastojanja. Dijelom su društveno i povijesno uvjetovane, ali postoje i one moralne, koje egzistiraju tijekom različitih povijesnih razdoblja. Prema njemu, riječ je o primjerice: hrabrosti, odanosti prijatelju, iskrenosti, poštovanju predaka, uvažavanju istine, pravednosti, održavanju zadane riječi itd. (Vukasović, 2000, 135). Govoreći o vrijednostima, Hooper citira Rokeacha koji ih je definirao kao „vrstu djelovanja, koje – kad je jednom internalizirano – postaje standard ili kriterij za usmjeravanje ponašanja” (Hooper i dr., 2003, 170). Marko Pranjić kaže kako upravo posredovanje različitih vrijednosti omogućuje čovjekovo dozrijevanje. Pritom distingvira socijalni aspekt u što ubraja način ophođenja u ljudskoj zajednici, poštivanje roditelja, štovanje božanstva; duhovno-individualni koji se odnosi na strpljivost, razboritost, mudrost, skromnost te tjelesno-individualni, odnosno ljepotu, naočitost, jakost, hrabrost, okretnost, vještinu. Smatra kako su sve vrijednosti utjelovljene u određenim uzorima, idealima, likovima te ih se percipira kao nešto što što valja nasljedovati (Pranjić, 2010, 232, 233). Povezanost između odgoja i vrijednosti apostrofira se tijekom društvenih kriza, napose onih moralnih. Riječ je o problematici koja trenutno nezadovoljavajuće stanje u nekoj zajednici nastoji otkloniti povratkom starim vrijednostima. Tako Etzioni primijećuje kako se sve veće antisocijalno ponašanje među mladima povezuje s nestajanjem tradicionalnih vrijednosti bez istodobnoga stvaranja novih (Etzioni, 2002, 113). Upravo se u tome iščitava problematika čitavoga romana. On počiva na sumraku društva koje se prepustilo svekolikoj raskalašenosti i promatra odumiranje šokačke Slavonije stvorene na onim vrijednostima koje su proizveli njihovi preci. Cilj odgoja za vrijednosti je izgraditi cjelovitu ličnost, što obuhvaća njegovu afektivnu, konativnu i refleksivnu sferu. S obzirom na to, odgoj u užem smislu, koji obuhvaća „emocionalnu i voljnu sferu čovjekova bića”, odnosno „izgrađivanje i oblikovanje ličnosti i karaktera” (Vukasović, 2003, 376), neodvojivo je od obrazovanja, koje predstavlja intelektualni aspekt čovjekova bića. Poučavanje za vrijednosti može se svesti na dva glavna pristupa koja danas prevladavaju. Preskriptivan se pristup odnosi na otvoreno poučavanje temeljnih moralnih imperativa koji se smatraju zajedničkim svim ljudima. Ne naglašava toliko njihovu analizu,

koliko inzistira na ohrabrivanje učenika da se ponašaju u skladu s njima (Hooper i dr., 2003, 176). Deskriptivan, postavlja naglasak na kritičko i kreativno razmišljanje i rješavanje problema, što doprinosi da djeca samostalno uvide što je moralno i ispravno djelovanje. Jedna od njegovih metoda smatra kako je „proces vrednovanja unutarnji i relativan i ne pretpostavlja nikakav univerzalni skup vrijednosti” (Hooper i dr., 2003, 178). Njime se sugerira promišljanje i razjašnjavanje vlastitih vrijednosti diskusijom, bez automatskoga prihvatanja onih općeprihvaćenih, odnosno univerzalnih. Dok Vukasović sagledava odgoj kao vrijednosnu kategoriju, Pastuović pokušava odrediti njegovu dimenziju. Stoga navodi:

„Odgoj je organizirano učenje, stjecanje ili mijenjanje motiva. Naučeni motivi su osobine ličnosti u kojima je dominantna afektivna ili voljna sastavnica, a nisu urođene. Zbog zastupljenosti čuvstvene sastavnice u svim motivima koji se uče, odgoj se može definirati kao organizirano ili namjerno afektivno učenje.” (Pastuović, 1999, 45)

4. Odgoj u romanu

Polazeći od temeljne premise kako odgoj označava organizirano učenje ili mijenjanje motiva koji se prenose iskustvom, zaključuje se kako u kontekstu Đukina ponašanja valja obratiti pažnju upravo na afektivnu ili voljnu sastavnicu, nasuprot one urođene. U tome progovara djelo Johna Lockeovog *Some thoughts concerning education*. Prema njemu, čovjek cjelokupno znanje dobiva iz iskustva. Zanimljivo je kako djelo započinje referiranjem na tjelesno zdravlje. Autor kaže kako se tijelo treba pokoravati duhu i konačno težiti prema dostojanstvu ljudskoga bića. Tako se tjelesna snaga očituje u izdržavanju tjelesnih teškoća, a snaga duha u vrlinama. Stoga se u potpunosti zalaže za prevlast racionalnog nad emocionalnim. Također, ispravno primjećuje kako roditelji, zaslijepljeni ljubavlju prema vlastitoj djeci, često propuštaju reagirati kada je to potrebno. Prema tome, kao njihovu dužnost nameće racionalno i nepopustljivo ponašanje prema djeci jer u protivnome može doći do negativnih pojava, kao što su oholost, neljubaznost, svojeglavost i sl. Lockeov rad temelji se na stavu kako je odgojitelj odgovoran za to kakav će odgajnik postati u kasnijoj dobi. U tom smislu važnim se prepoznaje podvrgavanje vlastite volje razumu, što se treba učiti od najranije dobi. Budući da djeca nemaju sposobnost racionalnoga rasuđivanja, jedini način da ga steknu jest zadržavanje odgojiteljske nepopustljivosti. Iz retrospektivnog pogleda na monolog oca mu Šime, saznaje se kako je ona na Đukinu primjeru u potpunosti izostala:

„Eto, što je moj jedinak!... Taj zna - ko veliki!... Pametnjak je on!... Pa tek kad ga, onamo o pokladama, s cigarom u zubima, uz svirku ciganskih

egeda, šapćući nagovara, da razbija čaše... – Udri to staklo! --- Udri!... Ti si Šimin sin! (...) Pokaži što Šimin sin može!” (Kozarac, 1947, 307)

U smislu Đukinih moralnih previranja, valja izdvojiti njegova filozofska promišljanja. Njima se sugerira nemogućnost novoga početka jer se ne usuđuje postupati po pravilima koja izmiču njegovu dotadašnjem iskustvu. Drugim riječima rečeno, iako posjeduje temeljnu spoznaju što je ispravno, na prekretnici svojega života ponovno postupa na način koji je još za djetinjstva usvojio zahvaljujući odgojnome modelu kojemu je bio izložen. Jedan od takvih primjera u Đukinu životu jest i njegov odnos prema radu jer želi raditi samo kada mu se to prohtije. Suprotno tome, Locke ističe kako dijete treba naučiti stvarati poticanjem na marljivost u okviru svakodnevnih obveza. Pritom mu se posao ne smije nametnuti kao zadaća, pa valja osigurati povoljno raspoloženje za njegovo obavljanje. Autor nastavlja kako na dijete ponekad loše utječu njegovi vršnjaci, nudeći mu loš primjer svojega ponašanja. Kod Đuke je razvidno kako mu loš primjer nudi vlastiti otac, koji ga ujedno i ohrabruje u neradu. To je moguće nadovezati na Lockeovu ideja kako uspješan odgoj ne sadrži samo određena moralna pravila, nego i primjere poželjnih ponašanja. Sljedeća važna točka odnosi se na tezu kako se djetetu ne smije dopustiti da dobije ono što zahtijeva jer se tako pretjerano predaje svojim sklonostima. Nasuprot tome, Šima jedinim relevantnim pokazateljem uspjeha smatra aspekt materijalnog. Zahvaljujući bogatstvu pokazuje svoju moć, a dotičući krajnje točke dekadencije ostvaruje jedinstvenost kojoj toliko stremi, pa svoju projekciju vlastite ličnosti poima nedostižnom ostatku društva. S obzirom na Đukinu cjeloživotnu distanciranost od društva koje promatra s nekom vrstom žaljenja, dokazuje se kako su krucijalne točke protagonistova sebstva produžena ruka očeva sebstva, pa je značaj roditeljskoga primjera u okviru odgajanja neprijeporan. Stoga se uvodno spomenuti binarizam, koji je ugrađen u temelje djela, razabire kao posljedica odgojnoga procesa kojemu je subjekt izložen. Uspješno provođenje odgoja za vrijednosti iziskuje i pružanje adekvatnoga obrazovanja odgajaniku. U romanu se prati kako Đuka tijekom života nije ostvario nikakav rast svoje intelektualne dimenzije, budući da se institucionalno školovao tek godinu dana. To je također posljedica odgoja za koji se zalagao njegov otac, koji je školu smatrao nepotrebnom u čovjekovu životu. Šima pokazuje izuzetnu uskogrudnost, napose primitivizam (razvidno je kako i njemu nedostaju ranije spomenute tri komponente koje čine čovjeka vrijednosno kompetentnim), pa i nije u mogućnosti na vlastito dijete djelovati suprotno. Valja napomenuti kako su iskustva koja je Đuka stekao posredstvom života s ocem nisu djelovala samo na razvitak njegove osobnosti nego i na vlastitu mu roditeljsku praksu. Naime, u romanu

se saznaje kako o njegovoj kćeri Smilji skrbi starica Mara, dok se on ne usuđuje ni pomisliti na prihvaćanje svoje roditeljske uloge. Đukin odnos prema kćeri predstavlja svojevrsnu sublimaciju svega dosad rečenoga jer se na njemu potvrđuje nerazvijenost svih triju dimenzija njegove ličnosti, odnosno afektivne, konativne i refleksivne. Osim toga, kao bitan problem postavlja se što niti ne posjeduje nikakvo znanje o odgojnome procesu jer sam nije imao prilike usvojiti pozitivne koncepte roditeljskoga ponašanja.

5. Zaključak

Ideja odgoja kakvu zastupa John Locke polazi od teze kako roditelji imaju ključnu ulogu u formiranju ponašanja djeteta u odrasloj dobi. Prema njemu, ključan je zadatak odgojnoga procesa stvoriti čovjeka kao korisnoga člana društva kojemu pripada. Na Lockeovu se filozofiju referirao hrvatski pedagog Ante Vukasović. On smatra kako je Lockeov smisao formiranje čovjeka koji umije vladati sobom. Kaže kako se autor suprotstavio tadašnjim moralnim shvaćanjima zasnovanim na urođenim idejama, čime je postavio temelje novoj senzualističkoj teoriji morala (Vukasović, 1993, 81). Takav pogled na ulogu i značaj odgoja u djetetovu životu primjenljiv je na roman Đuka Begović, unatoč tome što je u kritici uvriježena misao kako je karakter glavnoga protagonista proizvod njegove nasljedne predodređenosti i „gnjile krvi” kao naturalističkome stilskomu kompleksu u čijoj je podlozi analiza ljudske ličnosti na osnovi biološke predodređenosti. Prema Lockeu, odgoj obuhvaća duhovno-tjelesnu dimenziju odgajnika kojega je od najranije dobi potrebno pripremati za kvalitetan suživot u kolektivu, što na primjeru glavnoga protagonista izostaje. Prema tome, izgradnja njegove osobnosti može se smatrati rezultatom očeva odgojnog doprinosa. Sve analizirane točke Đukine osobnosti, u svjetlu značaja i uloge odgojnoga djelovanja mogu se sagledati kao posljedica nedostatka roditeljske razboritosti. Locke taj pojam tumači kao iskustvo nekoga čovjeka koji na vješt način obavlja svoje poslove. U skladu s tim, nerazboritost razjednačava na dvije vrste. Prva se pronalazi u sramežljivosti, a druga u neuljudnosti prema drugima. Obje je moguće izbjeći tako da se o sebi kao i o drugima ne gleda s prijezirom. Upravo se tom rečenicom pruža moguće tumačenje kako Đukina usmjerenosti na sebe potječe od njegova nezadovoljstva sa sobom. Nije pronalazio svrhu u svojoj besciljnosti jer mu se smisao svodio na puko trošenje svega što mu je bilo dostupno. Tako je njegova projicirana povlaštena pozicija nad zajednicom, ispraznim životom, uronila u puko postojanje čime se on kao subjekt u svojoj duhovnosti izjednačio s vegetirajućim prosjekom koji je prezirao.

Literatura

- Adorno, Theodor W.; Horkheimer Max (1980). Sociološke studije. Zagreb: Školska knjiga.
- Chodorow, Nancy J. (1989). *Feminism and Psychoanalytic Theory*. New Haven-London: Yale University Press.
- Damjanović, Stjepan (2006). *Slavonske teme*. Pergamena, Zagreb.
- Elliot, Anthony (2007). *Social Theory Since Freud: Traversing Social Imaginaries*. London-New York: Routledge
- Etzioni, Amitai (2002). A Communitarian Position on Character Education. U: William Damon (ur.), *Bringing in A New Era in Character Education*. Hoover Institution Press. https://media.hoover.org/sites/default/files/documents/0817929622_113.pdf (02.10.2019.)
- Fromm, Erich (1980). *Autoritet i porodica*. Zagreb: Naprijed.
- Galić, Branka (2002). „Moć i rod”. U: *Revija za sociologiju*, 23(3-4), str. 225-238.
- Hooper, Carole (2003). Values education study: Literature Review. U: Vic Zbar, David Brown, Barbara Bereznicki (ur.). *Values education study – final report* (str. 168-212). Melbourne: Curriculum Corporation.
- Jelčić, Dubravko (1981). Riječ umjesto pogovora. U: Kozarac, Ivan. *Slavonska krv*. Vinkovci: Društvo književnika hrvatske, sekcija za Slavoniju i Baranju.
- Jelčić, Dubravko (1997). *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Katunarić, Vjeran (2009). *Ženski eros i civilizacija smrti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Kozarac, Ivan (1947). *Đuka Begović*. U: Dragutin Tadijanović (ur.). *Proza*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- Locke, John (1967). *Misli o vaspitanju* (Some thoughts concerning education, prevela M. Vanlić). Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije.
- Moi, Toril (2007). *Tekstualna/seksualna politika*. Zagreb: AGM.
- Nemec, Krešimir (2012). Još o Đuki Beogivću. U: *Nova Croatica*, 6(36), 6(56), str. 287-293.
- Pastuović, Nikola (1999). *Edukologija: Integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
- Pateman, Carole (1998). *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Pateman, Carole (2000). *Spolni ugovor*. Zagreb: Ženska infoteka.

- Pranjić, Marko (2010). Kontinuitet i diskontinuitet starogrčkih odgojnih sadržaja u hrvatskoj pedagoškoj praksi. *Kroatologija*, 1(1), str. 228-253.
- Prosperov Novak, Slobodan (2004). *Povijest hrvatske književnosti*. Svezak 2. Split: Marjan tisak.
- Sablić Tomić, Helena (2005). Slavonska krv uz među devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća. U: Kozarac, Ivan; Kozarac, Josip. *Slavonska krv – izbor iz djela*. Zagreb: Znanje.
- Šicel, Miroslav (1997). *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vukasović, Ante (1993). *Etika, moral, osobnost*. Zagreb: Školska knjiga – Filozofsko-teološki institut D. I.
- Vukasović, Ante (1989). *Analiza i unapređivanje odgojnog rada*. Samobor: Zagreb – radna organizacija za grafičku djelatnost.
- Vukasović, Ante (2000). Svrha i zadaće odgoja i obrazovanja. U: Antun Mijatović (ur.), *Osnove suvremene pedagogije* (str. 129-148). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Vukasović, Ante (2003). I redefiniranje osnovnih pedagoških pojmova može "stvarati" zbrku. *Obnovljeni život*, 58(3), str. 373-382.
- Zaninović, Sibe (1975). Problem odgoja. *Obnovljeni život*, 30(6), str. 539-551.

A contribution to the interpretation of Đuka Begović's novel with regard to John Locke's theory of education

Summary

Ivan Kozarac (1885 – 1910), is Croatian writer of modernism, and his most popular novel is *Đuka Begović* (1910). This is the one of colossally novels of its time. It provides a picture of an isolated individual, which autodestruction symbols a picture of Slavonia's mentality from the turn of the century. A functioning of a subject begins in his nominal community (family). It generates a important influence on his future forming. Kozarac's novel is represents an patriarchal family. The upbringing in community as this one is specific. John Locke (1632 – 1704), English philosopher and writer of political literature, his philosophy of unbringing, represents in his work *Some thoughts concerning education* (1693). In this book, he speaks about some important thing about content and implementation of unbringing, which meaning is forming a socially useful members. Locke consides that parents are responsible for child's delivery into adulthood. Literature considers that a character of Đuka Beogvić is based on biologism. But, it's possible to watch him in relation to model of education, that his father gived to him in his childhood.

Keywords: Đuka Begović, John Locke, upbringing, family, patriarchy.